

Martin Fahlgren

Sovjetunionen efter Stalin – Chrusjtjovs väg till makten

Denna artikel handlar om den interna maktkampen i Sovjetunionens Kommunistiska Partis (SUKP) högsta ledningen efter Stalins död. Artikeln kompletteras med en annan artikel som tar en närmare titt på hur Kinas Kommunistiska Parti (KKP) och Albanska Arbetets Parti (AAP) reagerade på utvecklingen i Sovjetunionen, särskilt efter SUKP:s 20:e partikongress (1956).

Vi vet idag ganska mycket om hur Chrusjtjov kunde utmanövrera de äldre stalinisterna (Molotov, Kaganovitj, Malenkov och Vorosjilov), och vilka motsättningar som det hela gällde. Detta beror bl a på att flera av huvudpersonerna, bl a via memoarer, gett sina egna versioner av händelseförloppet.¹

Tiden omedelbart efter Stalins död

Fram till SUKP:s 19:e partikongress (1952) hade den högsta partiledningen formellt utgjorts av partiets politbyrå (PB), bestående av ca 10 personer. Vid 19:e partikongressen ersattes dock politbyrån, på förslag av Stalin, av ett *partipresidium*, bestående av 25 personer. Detta var en alltför stor församling, för ”svårhanterlig”, för att kunna fungera effektivt och därför utsågs (även detta på Stalins förslag och i strid mot partiets stadgar) en 9 personers ”byrå”, som skulle sammanträda oftare än det fulltaliga presidiet.

Enligt många bedömare var införandet av presidiet en taktisk åtgärd från Stalins sida – syftet med detta överdimensionerade organ skulle ha varit att enkelt kunna täppa till luckorna efter de äldre partimedlemmar (bl a Molotov, Vorosjilov och Mikojan), som Stalin hade för avsikt att utrensa.

Det må vara hur som helst med den saken. Den 6 mars 1953 – samma dag som Stalins död offentliggjordes – avskaffade man partibyrån och reducerade 25-mannapresidiet till 10 medlemmar: Malenkov (ordförande), Berija, Molotov, Vorosjilov, Chrusjtjov, Bulganin, Kaganovitj, Mikojan, Saburov och Pervuchin.

Samtidigt ombildades regeringen: Malenkov blev regeringschef (ministerpresident), Molotov utrikesminister, och marskalk Zjukov, som Stalin avskedat hösten 1946, utsågs till försvarsminister.

Redan dessa beslut och åtgärder – ändringen av presidiet och Zjukovs återkomst – visade att partiledningen var inställd på att göra viss ”avstalinisering”.

Beslutet att införa ”kollektiv ledning” (27 mars) var ytterligare ett tecken på detta. Detta gäller även beslutet (4 april) att frige och återupprätta ”Kremlläkarna”, ett antal läkare, främst av judisk börd, som Stalin låtit arresteras, anklagade för ”sammansvärjning” mot sovjetledningen,

¹ Idag är en stor del av de sovjetiska partiarkiven öppnade och därför finns en enorm mängd dokument tillgängliga, bl a stenografiska protokoll från SUKP:s CK-, politbyrå- och presidiemöten under åren 1918-1990. Det säger sig självt allt detta material inte finns tillgängligt annat än för forskare (finns på mikrofilm). Delar av denna dokumentation finns sammanställd och utgiven i tryckt form på ryska, men på andra språk (främst engelska) så är givetvis tillgången till sådant material ganska så mager, även om det finns artiklar, avhandlingar och böcker som utnyttjat materialet. Jag har därför inte kunnat bygga min framställning på sådant material annat än till vissa delar: Jag har dels haft tillgång till CK-protokollen från sommaren 1956 där utrensningen av Berija behandlas (se not 7) och dessutom finns en del engelska översättningar eller sammanfattningar på Internet. Därutöver har jag använt andra källor, bl a memoarer och biografier från personer som varit direkt eller indirekt inberipna i händelserna, såsom *Chrusjtjov minns* (Bonniers, 1971), *Molotov Remembers – Inside kremlin Politics* (Ivan R. Dee 1993) och *Sergo Beria, Beria - My Father: Inside Stalin's Kremlin* (Duckworth, 2001). Jag har även utnyttjat flera böcker av Enver Hoxha.

mord på flera sovjetledare och förberedelse för mord mot Stalin m fl (några av läkarna hade dock hunnit dö, förmodligen av den tortyr som de utsatts för).²

Ingen i partipresidiet motsatte sig dessa beslut.

Tre "fraktioner"

Såväl utomstående bedömare som de inblandade själva (bl a Chrusjtjov, Molotov och Kaganovitj) är överens om att man i den högsta partiledningen kunde urskilja åtminstone 3 "linjer". För att lättare kunna följa med i den fortsatta redogörelsen så ska jag här kortfattat beskriva dessa 3 grupperingar och deras främsta företrädare.

1) "Reformisterna" eller "liberalerna" (Lavrentij Berija och Georgij Malenkov)

Denna grupp ville göra omfattande reformer. Att här återfinna Berija kan förefalla vara en paradox, med tanke på hans tidigare roll som chef för säkerhetspolisen och som Stalins bödel. Inte desto mindre är detta ett faktum. En viktig källa till detta är sonen Sergo Berija:s biografi över fadern, men även andra källor, inklusive Molotov, bekräftar helt eller delvis detta (Molotov använder termen "högern" om denna gruppering).

2) "Centern" (Nikita Chrusjtjov och Anastas Mikojan)

Denna grupp ville också genomföra både ekonomiska och politiska reformer, men var inte beredd att gå lika långt som Berija-Malenkov.

3) "De konservativa" eller "gammelstalinisterna" (Vjatjeslav Molotov och Lazar Kaganovitj)

Dessa bromsade förändringar, såväl av den ekonomiska politiken, som när det gällde utrikespolitiken, kritik av Stalin m m. Molotov benämner denna riktning för "vänstern" (en benämning som nystalinisterna gjort till sin egen).

Ingen av de tre grupperingarna var dock enhetlig, utan det fanns motsättningar inom dem, vilket vi kommer att se exempel på senare. Det bör framhållas att alla grupperingarna insåg att det behövdes reformer. Det som skilde "gammelstalinisterna" från de övriga var att de vill gå mycket mer försiktigt fram.

Utrensningen av Berija

Berijas tidigare roll som Stalins bödel och hans kontroll över stora delar av säkerhetspolisen gjorde att de flesta andra partiledarna var "rädda" för honom. De visste att det förekom avlyssningar, att det fanns dossierer med mindre smickrande information om alla partiledarna osv. osv. Hur skulle Berija utnyttja detta? Flera sovjetledare, inklusive Chrusjtjov och Molotov, har senare klargjort att man misstrodde Berija och ansåg honom vara "farlig".

Det står klart att det var Chrusjtjov som tog initiativ till utrensningen av Berija.³ Han övertygade de flesta presidiemedlemmarna om att man måste göra sig av med Berija – även Malenkov som dittills hade varit "allierad" med Berija ställde upp på detta. För att lyckas måste man dock vara försiktiga eftersom presidiet livvakt var Berijas män. Man behövde hjälp utifrån. Chrusjtjov skriver:

Vi hade visserligen formellt beslutat att avsätta Berija från alla hans befattningar, men vem skulle i praktiken utföra anhållandet? Presidiet livvakt var honom trogen. Hans tjekister skulle sitta i

² Jonathan Brent, Vladimir P. Naumov, *Stalins sista brott*, Nora 2004, ger en utförlig redogörelse för denna "judiska läkaraffär". Bygger på arkivmaterial och intervjuer.

³ *Chrusjtjov minns*, sid 323-343. Om vi ska tro Chrusjtjov, så skulle han redan vid Stalins dödsbädd ha beslutat sig för att Berija måste oskadliggöras och därefter försökte vinna andra presidiemedlemmar för detta.

rummet bredvid under sessionen, och Berija kunde utan svårighet ge dem order att arrestera oss alla och hålla oss isolerade. Vi skulle ha varit helt hjälplösa, det fanns nämligen en rätt betydande beväpnad vaktstyrka i Kreml. Därför beslöt vi att söka hjälp hos militären. Först anförtrorde vi uppdraget att anhålla Berija åt kamrat Moskalkenko, chefen för luftförsvaret, och fem generaler. Det var min idé. Men dagen före sessionen utvidgade Malenkov vår krets till att omfatta marskalk Zjukov och några andra. Detta betydde inalles elva marskalkar och generaler. På den tiden var all militär personal förpliktad av avlämna sina vapen när de kom in till Kreml, så kamrat Bulganin fick instruktioner att se till att marskalkarna och generalerna fick tillstånd att ha sina vapen med sig. Vi ordnade så att Moskalkentos grupp skulle vänta på att bli kallad till ett angränsande rum medan sessionen pågick. När Malenkov gav ett tecken skulle de komma in i det rum där vi sammanträdde och ta hand om Berija.⁴

Själva ”kuppen” iscensattes vid ett presidiummöte den 26 juni. I tur och ordning tog presidiummedlemmarna till orda och kritiserade Berija, som påstås ha blivit fullständigt överrumplad. När turen kom till Malenkov så tryckte han på en knapp, signalen till de väntande generalerna. Dessa, med Zjukov i spetsen, kom in och arresterade Berija.⁵

Fängslandet av Berija kungjordes först den 10 juli (efter det att man avväpnat NKVD-trupperna i Moskva som hade varit under Berijas befäl).

Senare, i december 1953, åtalades han vid en hemlig ”specialdomstol”, anklagad bl a för att ha varit agent för ”utländska säkerhetstjänster” och att för att han ”under många år hade konspirerat för att gripa makten i Sovjetunionen och återupprätta kapitalismen”.⁶ Känns det hela igen???

Specialdomstolen dömde Berija (och 6 av hans anhängare) till döden och samtliga sköts. Berijas familj (fru och son) skickades till arbetsläger. De frigavs senare och hustrun dog 1991 i Ukraina, medan sonen levde till år 2000. Sonen försvarade sin fars rykte ända fram till sin död (skrev bl a den redan nämnda Berija-biografen).

Anklagelserna mot Berija

Vilken *politik* stod Berija för och vad anklagades han för?

Under de ”hundra dagarna” efter Stalins död, då Berija (ihop med Malenkov) var tongivande i partipresidiet, togs flera beslut (förutom de som redan nämnts) som visar på en vilja att reformera det stalinistiska systemet: åtgärder för att stärka rättssäkerheten vidtogs (bl a förbjöds tortyr i fångelserna), över en miljon Gulag-fångar frigavs, kritik mot kollektivjordbruken uppmuntrades, lättnader för icke-ryska nationaliteter infördes (när Berija senare utrensades betecknades detta som uttryck för ”borgerligt-nationalistiska avvikelser”). Berija (och Malenkov) visade även stor kompromissvilja gentemot västmakterna, i synnerhet när det gällde Östtyskland (DDR). För att förbättra relationerna västerut var de beredda att avstå från

⁴ *Chrusjtjov minns*, sid 358

⁵ När det gäller detaljer kring Berijas arrestering och rättegång så följer vi huvudsakligen Chrusjtjovs redogörelse, som åtminstone delvis stöds av Molotov (a.a. sid 339-346) och Kaganovitj. Detta att Zjukov skulle ha spelat huvudrollen vid arresteringen av Berija förnekas dock av Sergo Berija, som påstår att Zjukov personligen till honom sagt han ”inte tog någon del i, vare sig direkt eller indirekt, i arresteringen” av Berija (*Beria – My Father ...* a.a., sid 269).

⁶ Det finns flera andra versioner av det händelseförloppet. Enligt en (mycket otrolig) variant skulle Berija ha skjutits nästan omedelbart. Vad som exakt hände är dock av mindre betydelse, viktigare är de politiska motsättningarna och härvidlag råder det idag stor samstämmighet – nu finns även protokoll från de avgörande presidiummötena tillgängliga – och när det gäller detta kan man konstatera att Chrusjtjovs version är mycket vinklad och att han mörkar de verkliga frågeställningarna, som rörde förhållandena till väst (bl a DDR), Berijas åtgärder för avstalinisering, försvagning av partiets roll m m. Berijas politiska inriktning efter Stalins död behandlas utförligt i *Beria – My Father ...* a.a. – där fö även Chrusjtjovs version av kuppen mot Berija ifrågasätts.

att införa ”socialism” i DDR och Berija skulle t o m varit beredd att offra DDR och godta Tysklands återförening (enligt bl a Molotov och Berijas son Sergo, se nedan).

Utvecklingen i Östtyskland, där ett arbetaruppror utbröt i Östberlin i mitten av juni 1953, bidrog till Berijas fall – han fick bli syndabock för den förda utrikespolitiken som ansågs ha öppnat dörren för denna utveckling (presidiemötet hölls 10 dagar efter Berlin-upproret).

Den 2-7 juli hölls ett centralkommittémöte där man i detalj redogjorde för fallet Berija. Protokollen från detta möte finns tillgängliga i engelsk översättning.⁷ Utifrån dessa kan vi sammanfatta anklagelserna mot Berija på följande sätt:

1. han hade försökt kontrollera sovjetmakten genom att undandra säkerhetspolisen (inrikesministeriet) från kommunistpartiets kontroll, och genom att systematiskt spionera på och avlyssna övriga partiledare m m;
2. han hade sysslat med ekonomiskt sabotage genom att bromsa genomförandet av CK-beslut, särskilt beträffande jordbruket;
3. han hade använt sin ställning för att uppmuntra ’borgerligt-nationalistiska aktiviteter’ i Sovjetrepublikerna;
4. han hade förespråkat upprättandet av ett enat Tyskland som en ’borgerlig, fredsälskande stat’ och var beredd att överge Östtyskland som en separat socialistisk stat;
5. han hade fört hemliga förhandlingar med Tito i Jugoslavien;
6. han hade redan 1919, under Storbritanniens ockupation av Baku, intrigerat med nationalister i Azerbajdzjan, och 1920 hade han intrigerat med säkerhetsavdelningen i den mensjevnikiska regeringen i Georgien;
7. att han fört ett perverterat leverne och bl a haft många förbindelser med prostituerade (och därvid blivit smittad av syfilis).

Det kan vara intressant att jämföra detta med det som vid den tiden officiellt sades i den sovjetiska pressen. Den 10 juli 1956, samtidigt med att utrensningen av Berija offentliggjordes, hade *Pravda* en ledarartikel med rubriken ”Den oomkullrunkeliga enheten mellan sovjetfolkets parti och regering”, där Berija beskylldes för huvudsakligen fyra brott:

1. Han hade talat föraktfullt om ”direktiven från partiets CK och sovjetregeringen om stärkande av den sovjetiska rättsordningen och likvideringen av olika fall av olaglighet och godtycke, förhalat verkställandet av dessa direktiv och i vissa fall försökt att förvanska dem”.
2. Han hade ”med alla medel bromsat besluten om ytterst viktiga, brådskande jordbruksfrågor”.
3. Han hade försökt ”att undergräva vänskapen mellan Sovjets nationaliteter” och gjort sig skyldig till ”borgerligt-nationalistiska avvikelser”.
4. Han hade försökt ”att sätta inrikesministeriet över partiet och regeringen och missbruka inrikesministeriets organ inom centralförvaltningen och runt om i landet mot partiet och dettas ledning och mot regeringen”.⁸

Dessa fyra punkter stämmer väl överens med motsvarande punkter ur presidiemötets protokoll. Vad som bör observeras är dock att i den officiella versionen sägs inget om Tysklands- och Jugoslavien-frågorna, vilka uppenbarligen ansågs vara för känsliga för att offentliggöras.

Efter utrensningen av Berija kom hans namn att förknippas med massterror både i och utanför Sovjetunionen. Det är dock frapperande hur man senare i ”officiella” sovjetiska media undvek

⁷ Protokollen från de CK-möten som hanterade Berija-affären finns i engelsk översättning i *The Beria Affair: The Secret Transcripts of the Meetings Signalling the End of Stalinism*, Nova Science, 1992.

⁸ Citerat efter Wolfgang Leonard, *Det nya Sovjet*, Rabén & Sjögren, 1959, sid 73-74

att specificera anklagelserna mot Berija, i själva verket blev kritiken mer okonkret. I den officiella historik över SUKP som utarbetades i slutet av Chrusjtjov-epoken (1962) läser vi t ex följande (OBS detta är *allt* som sägs om det hela):

Av stor betydelse för att befästa sovjetordningen, utveckla den socialistiska demokratin och övervinna personkultens skadliga följder var avslöjandet av den politiske äventyraren Berija, som var partiets och folkets förklarade fiende. Efter att ha fått hand om ledningen av de statliga säkerhetsorganen försökte Berija ställa dessa över partiet och regeringen samt utnyttja dem mot partiet och dess ledning och mot sovjetregeringen. I fientliga syften fabricerade han falska anklagelser mot ärliga funktionärer och trampade den sovjetiska rättsordningen under fötterna.

Partiets centralkommitté gjorde slut på Berijas och hans hantlangares brottsliga verksamhet. Efter att ha rensat ut klassfiendens farliga agenter ur sina led stärktes partiet avsevärt och sovjetstaten konsoliderades ännu mer.

Centralkommitténs plenum i juli 1953 godkände de resoluta åtgärderna för att göra slut på Berijas och hans hantlangares brottsliga verksamhet. Plenum beslutade om åtgärder för att stärka partiets ledning över alla instanser av statsapparaten, för att garantera en effektiv kontroll över alla organs och ämbetsverks verksamhet, bland annat de statliga säkerhetsorganens.⁹

Lägg märke till att Berija enbart anklagas för att ha konspirerat mot övriga partiledare, en anklagelse som bara framfördes via omskrivningar vid presidiummötet och i tidningsrapporten efter hans arrestering (där dominerade kritik av Berijas *politik*). Varför? Ja, en orsak till detta är givetvis att rädslan för vad Berija kunde ta sig till faktiskt var *huvudanledningen* till att man utrensade honom (detta stämmer med andra vittnesmål), men det kan också bero på att Chrusjtjov & Co ansåg att det var politiskt olämpligt att nämna de övriga frågorna (relationerna till Jugoslavien är uppenbarligen en sådan fråga, som inte ens nämndes i pressmeddelandet efter Berijas arrestering, men även flera av de andra frågorna var förmodligen kontroversiella).

Man får inte mycket mer kött på benen i de memoarer som Chrusjtjov m fl. lämnat efter sig.¹⁰

Några reflektioner kring fallet Berija

Det kan vara på sin plats att stanna upp ett ögonblick och fundera lite över affären Berija. Detta gäller särskilt de nystalinister som ser Stalins Sovjetunionen som ett föregångsland. Som vi redan konstaterat, så skedde kampen mot och utrensningen av Berija helt i den högsta partitoppen. Inte ens centralkommittén (CK) fick något ord med i laget och det sovjetiska folket fick inget veta förrän två veckor senare. Berija och hans allierade dömdes senare till döden i en sluten rättegång, medan hans familj hamnade i arbetsläger. Är det så ”proletariatets diktatur” skall fungera? Är det så motsättningar bör hanteras i ett revolutionärt parti? Tyder denna historia på att vi här har att göra med ett kommunistiskt parti av en typ som är efter-

⁹ *Sovjetunionens kommunistiska partis historia*, Arbetarkultur 1962, sid. 693. Det är protokollet från det här omnämnda ”Centralkommitténs plenum i juli 1953” som numera finns tillgängligt, se not 7.

¹⁰ Chrusjtjov nämner ingenting om Tysklandsfrågan, utan skriver mest om Berijas ”intriger” för att stärka sina positioner på de övrigas bekostnad. Chrusjtjov säger också att Berijas nationalitetspolitik enbart syftade till att hetsa folken mot varandra. Det största utrymnet ägnas dock åt ett Berija-projekt som gick ut på att bygga datjor, avsedda för partiledarna i centrum av staden Suchami (vid Svarta Havskusten). Enligt Chrusjtjov var detta en provokation. Syftet med det hela skulle nämligen ha varit att väcka och underblåsa folkliga protester mot ledarna. Hur? Jo, eftersom datjorna skulle uppföras i stadens centrum så skulle en del av lokalbefolkningen tvingas flytta från sina gamla bostäder, vilket skulle reta upp befolkningen och hatet riktas mot de ledare som flyttade in i datjorna. Det verkar ganska så långsökt och det finns inget som tyder på att detta skulle ha varit någon central fråga när det gällde utrensningen av Berija.

Molotov (a.a. sid 333ff) ägnar flera sidor åt Berijas Tysklandspolitik, som tydligen låg honom varmt om hjärtat. Dessutom säger Molotov att Berija var en ”degenererad” person, ingen kommunist osv, men nämner inget om de övriga politiska frågorna.

strävansvärd? Nej, den ”kommunist” eller ”socialist” som svarar ja på dessa frågor bör nog byta färg på sina fanor ... från rött till brunt!

Utveckling fram till 20:e partikongressen

Utrensningen av Berija stärkte Chrusjtjovs positioner och försvagade Malenkovs, men den senare hade fortfarande en stark ställning.

Den 8 augusti 1953 tillkännagav Malenkov vid Högsta Sovjet ett nytt program för produktion av konsumtionsvaror. Samtidigt offentliggjordes lättnader när det gällde kolchoshandeln och kolchosböndernas individuella (privata) jordbruk (bl a reducerades leveransplikten från dessa jordlotter). Denna politik, som främst hade Malenkov som upphovsman, har kallats *Den Nya Kursen* och innebar en kraftig upprioritering av konsumtionsvaruindustrin.¹¹

Några veckor senare (i början av september) hölls ett CK-möte som behandlade jordbrukspolitiken, där det togs beslut om en rad åtgärder som syftade till att öka jordbruksproduktionen. Detta CK-möte innebar också att Chrusjtjovs ställning stärktes, genom att han utnämndes till ”förste sekreterare” – vilket brukar tolkas som en ”eftergift” från Malenkov (som ”tack” för stödet till Den Nya Kursen från Chrusjtjovs och hans grupp).

Malenkov (som stöddes av bl a Mikojan och Kosygin) hade initiativet fram till juli 1954, då Chrusjtjov (med bl a stöd av försvarsministern Bulganin) lyckades få övertaget. Chrusjtjov kritiserade Malenkov för att ha åstadkommit obalans i ekonomin genom lägga för stor vikt vid industriella konsumtionsvaror. Denna kritik kunde också gammelstalinisterna, som ville ha kraftigare satsning på den tunga industrin, ställa sig bakom. Som alternativ till Den Nya Kursen förde Chrusjtjov bl a fram ett ”nyodlingsprogram” (som gick ut på att kraftigt utöka jordbruksproduktionen genom att uppodla nytt land). Malenkov drevs på reträtt och i februari 1955 avgick han från sin post som ministerpresident och ersattes av Bulganin (Malenkov fick bli vice ministerpresident).

Den som nu satte dagordningen var Chrusjtjov och i mars 1955 tillkännagavs att man skulle ”förenkla jordbrukets planeringssystem”. Dessutom kritiserades den tidigare ”överdrivna centraliseringen” av den sovjetiska ekonomin.

Några dokument som tyder på kraftfull opposition mot Chrusjtjovs ekonomiska reformer från Molotov-Kaganovitj-fraktionens sida finns inte. Detta beror bl a på att Molotov var mer engagerad i utrikespolitiska frågor (han var utrikesminister). Som vi påpekat ovan så hade Molotov sysslat mycket med frågan om Östtyskland, där han kritiserat Berijas och Malenkovs politik. Molotov motsatte sig också strävandena att förbättra relationerna med Jugoslavien – en politik som inleddes redan i 1953, bl a på initiativ av Berija/Malenkov och som Chrusjtjov sedan fortsatte. Exempelvis försökte Molotov, i ett tal inför Högsta Sovjet den 8 februari 1955, rättfärdiga den av Stalin påbjudna uteslutningen av Jugoslavien från den internationella kommunistiska samarbetsorganisationen Kominform sommaren 1948. En månad senare gav Tito ett skarpt svar på Molotovs tal inför jugoslaviska parlamentet och bara två dagar efteråt tog sovjetpressen avstånd från Molotovs ståndpunkter. Molotov protesterade även mot beslutet (i maj 1955) att till Jugoslavien sända en stor sovjetdelegation, bestående av bl a Chrusjtjov, Bulganin, Mikojan, Sjepilov och vice utrikesminister Gromyko, med målsättningen att förbättra relationerna till Titos Jugoslavien.

¹¹ Den ekonomiska politiken och motsättningarna om densamma bland sovjetledarna behandlas mycket summariskt i denna artikel. För en mer systematisk och utförlig genomgång av den ekonomiska politiken i Sovjet under perioden 1953-1964, se Alec Nove, *Sovjets ekonomiska utveckling*, W&W 1971, Kapitel 12.

Molotov var i själva verket isolerad när det gällde Jugoslavien – inte ens Kaganovitj stödde honom i denna fråga.¹² Det är därför heller inte så förvånande att Molotov fick göra offentlig självkritik för sin hållning mot Jugoslavien – denna självkritik, daterad 16 september 1955, publicerades i tidskriften *Kommunist* (nr 14 – 1955).

När den 20:e partikongressen närmade sig hade således både Malenkov-gruppens och Molotov-Kaganovitj-gruppens ställningar försvagats. Chrusjtjov började framstå som den ”starke mannen” i sovjetledningen.

Den 20:e partikongressen

Efter utrensningen av Berija tillsattes en undersökningskommission med uppgift att utreda ”de brott” som Berija hade gjort. Som ett resultat av denna utredning rehabiliterades över 7000 personer. Enligt Chrusjtjov uppdagade denna undersökning fler frågor som pockade på att bli utredda och därför förslög han att en ny undersökningskommission för att närmare utreda vad som hände under Stalin-tiden.

Molotov, Kaganovitj och Vorosjilov var inte ”särskilt entusiastiska” över förslaget, men de försökte inte stoppa det och en kommission under ledning av partiideologen Pospelov tillsattes för att göra utredningen.

När Pospelovs rapport var klar måste man bestämma hur man skulle förfara med den. Chrusjtjov föreslog att rapporten skulle redovisas inför partikongressen. Kaganovitj, Molotov och Vorosjilov hade invändningar, inte för att det som stod i rapporten skulle ha varit felaktigt, utan därför att de ansåg att det var felaktigt att tvätta sin smutsiga byk offentligt. De menade att det fanns en stor risk för att de själva skulle komma att ställas till svars för det som skett och att det därför vore bättre att lägga rapporten till handlingarna. Efter en diskussion gick dock samtliga med på att ta upp saken på kongressen och Chrusjtjov fick i uppdrag att hålla rapporten.

Chrusjtjov höll sitt berömda tal om ”personkulten” under en sluten session. Efter talet antog kongressdeltagarna *enhälligt* en resolution om personkulten med följande lydelse:

”Efter att ha lyssnat till kamrat N. S. Chrusjtjovs rapport om personkulten och dess följdverkningar, godkänner Sovjetunionens kommunistiska partis 20:e kongress teserna i centralkommitténs rapport, och ger SUKP:s centralkommitté i uppdrag att konsekvent vidta åtgärder, som garanterar att den för marxismen-leninismen främmande personkulten fullständigt övervinns, att dess följdverkningar på alla områden inom parti-, stats- och ideologiskt arbete krossas samt att de normer för partilivet och de principer för kollektivt ledarskap i partiet, som utarbetats av den store Lenin, strängt iakttages.” (*KPSS v rezoljutsijach*, band 4, sid. 208)

Mer eller mindre ”ortodoxa” stalinister har senare kritiserat talet, inklusive de albanska och kinesiska partierna. Men vilka förde fram kritik på ort och ställe? Svar: Ingen!¹³

Det dröjde också innan Hoxha och Mao höjde sina röster mot Stalin-kritiken. I själva verket stödde de till en början Chrusjtjov, vilket vi visar i en speciell artikel. Den första dokumenterade offentliga kritiken kom först 1960.

Nå, man kanske kan ”förlåta” att de principfasta icke-sovjetiska kommunisterna inte var så principfasta som de sedan försökt ge sken av, och att de litade på att det sovjetiska kommunistpartiet nog hade rätt, åtminstone i det stora hela.

¹² ”1953-1954 talade jag emot [försoning med] Jugoslavien ... Ingen stödde mig, vare sig Malenkov eller ens Kaganovitj, trots att han var en stalinist. Chrusjtjov var inte ensam. Det fanns hundratals och tusentals som han ...”. (*Molotov Remembers*, sid 83)

¹³ Molotov erkänner att han ”höll tyst vid 20:e kongressen”. ”Det var så det gick till: Jag höll tyst och gav således mitt samtycke.” (*Molotov Remembers*, sid 350-51)

Men hur agerade då Molotov och Kaganovitj, de ledare i SUKP:s högsta ledning som senare skulle opponera sig mot Chrusjtjov? *Ingen* av dem protesterade under kongressen, och som vi sett var de inte speciellt nitiska före kongressen heller. Varför? Kan det vara så att de faktiskt tyckte att det fanns fog för kritiken mot Stalin, eller berodde det på att de tyckte att frågan inte var så viktig, eller var det så att de helt enkelt inte vågade protestera?

Förmodligen är det korrekta svaret en kombination av dessa 3 punkter. Men i vilket fall som helst säger deras beteende en hel del om demokratin i det sovjetiska partiet: De som ansåg att kritiken var överdriven, olämplig eller felaktig på annat sätt, borde ha framfört sin kritik. Att inga avvikande röster höjdes berodde till stor del på att de inblandade hade lång erfarenhet av hur opposition behandlades i SUKP – under Stalins tid var risken stor för att de som var ”avvikande” uppfattningar skulle uteslutas, stoppas i fängelse eller t o m avrättas – hur mycket hade egentligen ändrats sedan dess? Bäst att hålla käft!

Följderna av 20:e partikongressen

Chrusjtjov hade flera, huvudsakligen inrikespolitiska motiv för att starta ”kampen mot personkulten”, såsom att stärka sin egen ställning på ”gammelstalinisternas” bekostnad och vinna stöd inom parti- och statsbyråkratin. Genom att ”göra upp med” de värsta aspekterna av Stalin-arvet blev det också lättare att genomföra reformer, inklusive ekonomiska reformer. En sovjetisk kommentator skrev (1964) angående detta:

Personkulten kring Stalin hade negativa följder för landets ekonomiska utveckling. Detta att Stalin själv avgjorde alla viktiga frågor ledde till felaktigheter i planerna och minskad kreativ verksamhet inom partiet samt de planerande och förvaltande organen; många frågor avgjordes utan tillfredsställande diskussion bland arbetare, ingenjörer, tekniker och vetenskapsmän. Vid planering och styrning av ekonomin var övercentraliseringen förhärskande. De åtgärder som vidtogs räckte inte till för att bekämpa teknologisk självtillräcklighet och den konservatism som infekterade en del av partiets och den högre förvaltningens kadrer.¹⁴

Det omedelbara resultatet av 20:e partikongressen blev att Chrusjtjov stärkte sin ställning i den sovjetiska ledningen.

I den internationella kommunistiska rörelsen slog kritiken mot ”personkulten”, dvs Stalin-kritiken, ned som en bomb. Den omedelbara reaktionen var i många fall, särskilt utanför det ”socialistiska blocket”, tystnad – vissa kommunistledare t o m förnekade att Stalin kritiserats vid 20:e partikongressen (detta gällde bl a det svenska kommunistpartiet). Efter hand så föll dock alla in i ledet och tog avstånd från ”personkulten”, dock med olika ”entusiasm”.¹⁵

I det ”socialistiska” Östeuropa blev man nu tvungna att ifrågasätta vissa aspekter av den politik som förts i deras länder under Stalin-tiden. Detta ledde bl a till att man i de flesta länderna tog avstånd från de skådeprocesser som ”i personkultens anda” hållits där under perioden 1948-52 och de som hade dömts i dessa processer återupprättades. Det fanns dock ett undantag: Trots påtryckningar från Moskva vägrade Albanien att återupprätta den jugoslaviska gruppen kring Koci Xoxe, som hade utrensats och avrättats 1948-49 (för albanska kommentarer om detta, se not 16 nedan).

Som ett led i ”avstaliniseringen” tillkännagavs 17 april upplösning av Kominform (”Kommunist- och arbetarpartiernas informationsbyrå”). Kominform hade bildats på Moskvas initiativ i september 1947 för att samla den internationella kommunistiska rörelsen och sluta

¹⁴ E. Lokshin; *Promysjlennost SSSR, 1940-63*, Moskva 1964, cit. efter Nove, a.a., sid 359

¹⁵ För mer detaljer om hur olika kommunistiska partier reagerade, se min artikel [Chrusjtjovs ”hemliga tal” vid 20:e partikongressen](#), i synnerhet avsnittet med rubriken ”Den världskommunistiska rörelsen och Chrusjtjovs tal”, samt artikeln [Kina, Albanien och Sovjetunionen 1956-57](#), som specialstuderar hur kineserna och albanerna förhöll sig till utvecklingen i Sovjetunionen.

leden inför det ”kalla kriget” som hade satt igång (det kinesiska kommunistpartiet var dock aldrig medlem i Kominform).

I juni 1956 besökte Tito Sovjet. Samma dag som Titos besök inleddes (2 juni) avsattes Molotov (som varit emot närmandet till Jugoslavien) som utrikesminister och ersattes av Dimitrij Sjepilov. Några dagar senare fick Molotovs kompanjon Kaganovitj lämna posten som ordförande i den statliga kommittén för arbets- och lönefrågor (han ersattes av Alexander Volkov).

Chrusjtjov verkade ha ledningen i ett fast grepp. Det hela utvecklade sig väl från Chrusjtjovs sida sett, men snart uppstod problem, först på den internationella arenan.

Det mesta av åtgärderna hade trots visst gnissel emottagits positivt både i Sovjet och i den internationella kommunistiska rörelsen. Kampanjen mot personkulten och ”avstaliniseringen” innebar dock samtidigt att kritik måste tillåtas och eftersom det fanns mycket undertryckt kritik så vällde sådan nu fram från olika håll, inklusive inifrån de kommunistiska partierna. Oppositionella strömningar uppstod i de flesta ”socialistiska” länderna, inklusive Albanien¹⁶

¹⁶ Som ett exempel på detta ska vi citera ett längre avsnitt ur *Albanska Arbetets Partis Historia* (sid 360-363), där man tar upp den opposition som uppstod i Albanien i kölvattnen till 20:e partikongressen. Tänk dock på att detta är en ”officiell” version av det hela, skriven 15 år efter händelserna (officiellt utgivningsår är 1971, svenska översättningen från 1973):

”SUKP:s 20:e kongress uppmuntrade och satte de partifientliga elementen i rörelse även i Albanien. Stora förhoppningar väcktes bland dessa om att äntligen hade stunden kommit för dem att förändra Arbetets partis marxist-leninistiska kurs och återta sina förlorade positioner, dvs. att påbörja samma process som pågick i Sovjetunionen och vissa folkdemokratiska länder. Tito-klicken understödde direkt dessa element, speciellt genom den jugoslaviska ambassaden i Tirana. Under dess ledning började en underjordisk kontrarevolutionär rörelse byggas upp, med syfte att förändra situationen och fatta tömmarna inom partiet och folkmakten. En del partimedlemmar, som bestraffats för allvarliga förseelser, och några hemliga agenter för imperialisterna och de jugoslaviska revisionisterna, ingick i denna rörelse. De partifientliga elementen propagerade mer än någon annan den 20:e kongressen och försökte skapa en gynnsam stämning för att revidera vårt partis marxist-leninistiska politiska linje och återupprätta Koci Xoxe, Tuk Jakova och många andra fiender till partiet och folket. De tonade ned de politiska och ekonomiska framgångar som uppnåtts under partiets vägledning, talade om förekomsten av ”personkult”, om kränkningar av ”leninistiska normer”, om ”en kärv hållning till kulakerna och andra klassfiender” och om ”tveksamhet och förhållande av förbättrandet av förbindelserna med Jugoslavien”. De kallade detta ”konsekvenserna av J. V. Stalins felaktiga åsikter och praktik” och framhävde behovet av att likvidera denna linje och av att åtgärder skulle vidtas mot de ansvariga som tillåtit sådana saker. I Tirana drog de partifientliga elementen också fördel av bristen på vaksamhet och andra markerade svagheter inom staden Tiranans partikommitté.

Revisionisterna utnyttjade staden Tiranans partikonferens, som hölls i april 1956, till att utlösa sin attack mot partiet linje och ledning. Genom sina representanter, som de lyckats få valda till delegater, lade de där fram sin anti-marxistiska plattform. Samtidigt krävde de att Tredje partikongressen skulle uppskjutas, eftersom de påstod att det behövdes mer tid för att granska linjen ånyo och göra nya förberedelser i samma anda som SUKP:s 20:e kongress! Som det senare visade sig, hade denna soppa kokats ihop bakom kulisserna av den jugoslaviska beskickningen.

Genom att missbruka partiets inre demokrati, skapade de partifientliga elementen ett spänt läge på konferensen. De revisionistiska åsikterna tillbakavisades av delegaternas flertal, men det fanns vissa bland dem, som sviktade under trycket av denna listiga demagogi.

Centralkommittén uppskattade helt riktigt läget som mycket allvarligt och drog omedelbart slutsatsen att fienderna till partiet och socialismen hade ett finger med i spelet. Den skickade kamrat Enver Hoxha till konferensen. Där demaskerade han revisionisternas syften och förde fram Arbetets partis fasta linje för att bevara renheten i dess revolutionära politik och praktik. Delegaterna stödde helt och fullt partiets ståndpunkt och fördömde fiendernas försök att vända det bort från dess marxist-leninistiska linje. Konferensen tvingade de partifientliga elementen att med egna ord erkänna karaktären av sin kontrarevolutionära verksamhet och syftena bakom den. Den revisionistiska sammansvärjningen besegrades.

När centralkommittén drog lärdomar av denna händelse, instruerade den hela partiet:

’... inte på något sätt kan minsta avslappning av vaksamheten tillåtas, inte heller får vi tillåta oss att bli självbelåtna och på så sätt lämna fältet fritt för fiendens verksamhet.’ (Brev från Arbetets partis centralkommitté till alla partiorganisationer, 21 april 1956. Partiets centralarkiv.)

Sedan de fått sina ögon öppnade genom denna händelse, mobiliserade kommunisterna sig själva för att på ett mer revolutionärt sätt kämpa till försvar för partiets linje och för att genomföra sina uppgifter.

Under tiden pressade Chrusjtjov å sin sida Arbetets partis CK att omvärdera sin allmänna linje i ljuset av slutsatserna från SUKP:s 20:e kongress, och för att den skulle anta en ny linje på sin Tredje kongress. Till en början skedde påtryckningarna i Moskva genom Suslov, en medlem i den sovjetiska revisionistgruppen. I SUKP:s centralkommittés namn, krävde han, via Liri Belishova, att Albanska arbetets partis ledning framför allt skulle omvärdera sin hållning gentemot de jugoslaviska revisionisterna och domarna mot Koci Xoxe, Tuk Jakova och de andra partifientliga elementen. Detta skulle göras därför att,

och Kina¹⁷. I flera länder övergick kritiken till aktioner, strejker och demonstrationer. I Poznan (Polen) utbröt i juni en strejk som utvecklades till en resning och i oktober-november samma år utbröt i Ungern ett regelrätt uppror, som brutalt slogs ned av den sovjetiska armén.

Problemen i Östeuropa var ett bakslag för Chrusjtjov och stärkte hans motståndares positioner. De mer konservativa började vädra morgonluft – ”avstaliniseringen” stoppades upp (redan efter händelserna i Polen började man trampa på bromspedalen).

Således återinträdde Kaganovitj i regeringen den 22 september (som minister för byggnads-materialindustrin) och 22 november, dvs efter Ungern-upproret, fick han sällskap av Molotov (som minister för statskontrollen). Som en följd av dessa händelser fick även utrikesminister Sjepilov avgå – han ersattes av Andrej Gromyko (25 december).

När sedan Chrusjtjov föreslog omorganisering av den ekonomiska ledningen och andra ekonomiska reformer gick det därför trögt – även gruppen kring Malenkov tog till orda och kritiserade den nya femårsplanen utifrån en mer konsumtionsinriktad ståndpunkt. Chrusjtjov fick därför gå med på flera kompromisser innan förslaget slutligen kunde antas. Reformen innebar dock att Chrusjtjov fick igenom en hel del av sin politik – bl a fick de centrala ekonomiska organen en svagare ställning, vilket drabbade Malenkov. Detta är nog en bidragande orsak till den allians som snart skulle upprättas mellan stalinisterna (Molotov-Kaganovitj) och Malenkov-gruppen.

Den ”partiskadliga gruppen” utesluts

När Molotov-Kaganovitj-Malenkov & Co till slut tog upp striden mot Chrusjtjov, så var det varken frågan om Stalin (”personkulten”) eller ekonomin som stod på dagordningen.

Förvisso fanns motsättningar om ekonomin, det är Chrusjtjov och stalinisterna (Molotov-Kaganovitj) överens om i sina publicerade minnen: Chrusjtjov ville t ex kraftigt utvidga den odlade jordbruksarealen (nyodlingsprogrammet), decentralisera delar av ekonomin m m, medan Molotov & Co ville fortsätta Stalins hårda satsning på den tunga industrin, de ville begränsa nyodlingsprogrammet och motsatte sig ekonomisk decentralisering m m.

Molotov-gruppens ekonomiska och politiska alternativ till Chrusjtjov var dock outvecklat, vilket både Molotov och Kaganovitj erkänner i sina ”minnen”. Molotov säger bl a:

som han påstod, misstag kunde ha begåtts ”under inflytande av Stalins personkult”. Detta krav upprepades på det mest öppna och envetna sätt av ledaren för den sovjetiska delegation, som kommit till Tirana för att delta i Tredje kongressen.

Centralkommitténs plenum avvisade enhälligt och tveklöst dessa försök att ändra partiets riktiga linje och uttalade sin beslutsamhet att fortsätta på den väg som Arbetets parti hitintills hade följt.”

Något som inte framgår av ovanstående redogörelse är att tre av de som i anslutning till dessa händelser förespråkade ett närmande till Jugoslavien ställdes inför rätta i november 1956, dömdes och avrättades (Liri Grega, general Dale Ndreu och Petro Buli).

¹⁷ I Kina gjordes ett försök till ideologisk ”avstalinisering” genom ”De hundra blommornas” kampanj som lanserades i början av 1957. Under parollen ”Låt hundra blommor blomma, låt hundra åsiktsriktningar tävla” uppmuntrades de kinesiska intellektuella att diskutera (”socialistisk”) konst, litteratur och vetenskap och att kritisera maktmissbruk (se Maos artikel ”Om den riktiga behandlingen av motsättningar inom folket” i *Valda verk* bd 5, sid 366-400). Det hela sprängde dock snabbt de ramar som Mao tänkt sig. En flod av kritik vällde fram. Kritiken riktades givetvis mot maktmissbruk och vissa missförhållanden i det kinesiska samhället, men även betydligt mer allvarlig kritik framfördes, t ex ifrågasattes det kommunistiska partiets maktmonopol, flerpartisystem förespråkades och t o m krav på kapitalismens återupprättande restes. Och inte nog med det, demonstrationer och oroligheter bland studenterna utbreddes sig. Detta var oacceptabelt för Mao & Co som slog tillbaka genom en våldsamt kampanj mot ”högerelement” (precis som senare under ”kulturrevolutionen” skickades dessa ut på landsbygden för att ”omskolas”). Flera artiklar i Maos *Valda verk*, a.a, sid 419-489, handlar om denna motkampanj (den första av artiklarna har rubriken ”Saker och ting börjar ändra sig”).

”vi hade en annan nackdel – vi var inte beredda på att lägga fram ett eget motprogram. Men Chrusjtjov gjorde just detta: ‘Livet under Stalin var hårt, från och med nu skulle det bli bättre’. Folket köpte detta... Även arbetarna köpte [Chrusjtjov-]linjen”.

Molotov erkänner att de heller inte skulle ha kunnat vinna partiets sympati: ”partiorganisationen var inte i våra händer”.¹⁸

Kort sagt stalinisterna (Molotov-Kaganovitj) saknade politiskt stöd för en alternativ politik, de hade inte ens ett alternativt program, och dessutom skulle de knappast kunnat komma överens med gruppen kring Malenkov när det gällde dessa frågor.

När de till slut lyckades få till stånd en samlad opposition mot Chrusjtjov, så var det inte med en alternativ politisk plattform, utan det som man enades kring var en kritik mot Chrusjtjovs självsvåldiga ledarstil: Chrusjtjov hade brutit mot den ”kollektiva ledning” som man tidigare varit överens om skulle råda, bl a genom att göra en rad politiska utspel utan mandat från presidiet (Molotov menade att Chrusjtjov försökte bygga upp en personkult kring sin egen person). Eftersom missnöjet med Chrusjtjov när det gäller detta var utbredd i presidiet så kunde stalinisterna Molotov och Kaganovitj och företrädarna för den centrala ekonomiska ledningen, med Malenkov som ledande namn, vinna en presidiemajoritet riktad mot Chrusjtjov. Konfrontationen inleddes vid ett presidiummöte den 18 juni 1957.

Molotov, Malenkov & Co gick till hårt angrepp mot Chrusjtjov och krävde att han skulle avsättas som förste partisekreterare och degraderas till jordbruksminister.¹⁹ Chrusjtjov visste att han var i minoritet i presidiet (Molotov menar att Chrusjtjov förmodligen låtit avlyssna oppositionen och följaktligen på förhand kände till försöket att avsätta honom). Därför sammankallade Chrusjtjov centralkommittén, där han räknade med att ha majoritet. Genom att dra ut på tiden (presidiummötet pågick i 4 dagar), lyckades Chrusjtjov att med militärens hjälp flyga in CK-ledamöterna och när presidiummötet den 22 juni omvandlades till ett plenarmöte med centralkommittén, då var spelet förlorat för Molotov-Kaganovitj-Malenkov. De blev nedröstade och fick lämna ledningen. CK-beslutet löd:

1. Den fraktionsverksamhet som bedrivits av den partiskadliga gruppen Malenkov, Molotov och Kaganovitj samt Sjepilov som anslutet sig till den fördöms som oförenlig med vårt partis leninistiska principer.
2. Kamraterna Malenkov, Molotov och Kaganovitj avlägsnas från centralkommittén och dess presidium och kamrat Sjepilov befrias från sina funktioner som sekreterare för centralkommittén och utesluts ur raden av kommittémedlemmar och kandidatmedlemmar till presidiet.

I kampen mot Molotov & Co hade Chrusjtjov stöd av försvarsministern, den ryktbare marskalk Zjukov, som i juni 1957 blev fullvärdig medlem i partipresidiet. Chrusjtjov och Zjukov råkade dock ganska snart i luven på varandra när det gällde försvarspolitiken²⁰ och i oktober samma år uteslöts Zjukov ur presidiet och Centralkommittén.

¹⁸ *Molotov Remembers*, sid 357. Se även sid 347 (om nyodlingsprogrammet och oppositionens avsaknad av ett alternativt program). Den slutliga uppgörelsen med den ”partifientliga gruppen” berörs anmärkningsvärt nog inte med ett enda ord i ”Chrusjtjov minns”, medan både Molotov och i synnerhet Kaganovitj tar upp saken ganska utförligt i sina ”minnen”.

¹⁹ Molotov säger: ”Vi hade inget program att föra fram. Vårt enda mål var att avlägsna Chrusjtjov och utnämna honom till jordbruksminister”. A.a. sid 354.

²⁰ Chrusjtjov ville öka partiets kontroll över krigsmakten, samt reducera de konventionella stridskrafterna (armén och flottan) och i stället satsa på strategiska kärnvapen. Detta motsatte sig Zjukov och den övriga militärledningen.

Den officiella versionen

Historieförfälskning är ett viktigt kännetecken för stalinismen: Segrarna i partikampen försöker alltid tillrättalägga historien i svart-vita färger, där den egna sidan förskönas och de besegrade motståndarna nedsvärtas. Under Stalin-epoken fick denna historieförfälskning groteska proportioner, men Chrusjtjov och hans efterföljare trampade vidare i denna tradition, även om de inte gjorde lika grova övergrepp på den historiska sanningen som på Stalins tid. Hur ville då *Chrusjtjov & Co* att striden mot Molotov & Co skulle framstå inför eftervärlden? För att få svar på denna fråga ska vi citera ett längre avsnitt ur den partihistoria som gavs ut i slutet av Chrusjtjov-epoken:²¹

Samtidigt som partiet under centralkommitténs ledning förverkligade tjugonde kongressens beslut och uppnådde betydande framsteg i utvecklingen av folkhushållningen och i höjningen av de arbetandes levnadsstandard, fanns det personer som gick emot partiets linje. Inom CK-presidiet uppstod en partiskadlig grupp omfattande Malenkov, Kaganovitj och Molotov.

Den partiskadliga gruppen motarbetade 20:e kongressens leninistiska in- och utrikespolitiska kurs, den ville ändra partiets politiska linje och torpedera dess åtgärder.

Medlemmarna av denna grupp opponerade sig mot att unionsrepublikerna skulle få större rättigheter i det ekonomiska och kulturella uppbygget och motarbetade partiets åtgärder att minska statsapparaten och bekämpa byråkratismen. De försökte även sabotera reorganisationen av industri- och byggnadsförvaltningen.

Den partiskadliga gruppen erkände inte att man måste göra kollektivbrukarna ekonomiskt intresserade av att höja jordbruksproduktionen. Den var emot att det gamla planeringssättet i jordbruket ersattes med ett nytt och att de obligatoriska leveranserna av jordbruksprodukter från kollektivböndernas personliga jordbruk avskaffades. Den uppträdde mot den rörelse, som uppstått i kollektivbruket och aktivt stöddes av partiet och som syftade till att under de närmaste åren hinna upp och passera USA i fråga om produktion av mjölk, smör och kött per befolkningsenhet. Molotov motsatte sig den utomordentligt viktiga nyodlingen av obrukad jord, vilken redan prövats i praktiken och fått stor betydelse för landets ekonomi. Den partiskadliga gruppen gick emot partiets utrikespolitiska kurs på internationell avspänning, konsoliderad fred, utvecklat samarbete och befast vänskap mellan folken.

Malenkov, Kaganovitj och Molotov motarbetade partiets åtgärder att göra rent hus med personkultens följder. Detta var ingen tillfällighet. De intog en hög ställning i partiet och var medansvariga i de fel, som personkulten gav upphov till.

Centralkommittén och dess presidium bekämpade orubbligt de fel, som deltagarna i den partiskadliga gruppen gjorde, och rättade dem i förhoppning om att de skulle dra lärdom av kritiken och följa partiets hela ledande kollektiv. Men gruppdeltagarna gled allt längre ned i en partiskadlig, antileninistisk position och började fraktionskamp mot partiledningen. De förenade sig på en partiskadlig plattform, tillgrep intriganta metoder i kampen och anstiftade en hemlig komplott mot partiets centralkommitté. Med hjälp av fraktionsmetoder sökte Malenkov, Kaganovitj, Molotov och Sjepilov, vilken hade anslutit sig till dem, att få till stånd ett ombyte av partiets ledande organ i syfte att förändra partiets politik och återföra det till de felaktiga ledningsmetoder, som fördömts av 20:e partikongressen.

I denna fraktionsgrupp ingick i praktiken också Bulganin. Med sitt bedrägliga partiskadliga uppträdande bidrog han i mycket till att gruppen dristade sig att gå till aktion mot partiets leninistiska linje.

I juni 1957 utspann sig i CK:s presidium en hårdnackad och häftig kamp mot den partiskadliga gruppen. N. S. Chrusjtjov, presidiets medlemmar och suppleanter och CK-sekreterarna A. B. Aristov, N. I. Beljajev, L. I. Brezjnevs J. A. Furtseva, A. I. Kiritjenko, F. R. Kozlov, A. I. Mikojan, N. A. Muchitdinov, P. N. Pospelov, N. M. Sjvernik och M. A. Suslov samt CK-medlemmarna N.

²¹ Citerat från *Sovjetunionens kommunistiska partis historia*, a.a., sid. 719-723

G. Ignatov, O. W. Kuusinen, D. S. Korottjenko, J. E. Kalnbersin, A. P. Kirilenko, A. N. Kosygin, K. T. Mazurov, V. P. Mzjavanadze, N. V. Podgornyj, D. S. Poljanskij m. fl. tog under denna kamp beslutsamt ställning mot den partiskadliga gruppen och bjöd ett förkrossande motstånd mot dess ursinniga attacker mot partiets CK och dess leninistiska linje.

I juni 1957 höll partiets CK ett plenum, som behandlade frågan om den partiskadliga gruppen. Alla CK:s medlemmar och suppleanter samt centrala revisionskommissionens medlemmar fördömde samstämmigt splittrarnas uppträdande. Talarna föreslog att de strängaste partiåtgärder skulle vidtas mot dem. Plenum antog enhälligt en resolution, som fördömde gruppens fraktionsverksamhet.

Plenum fastställde, att den partiskadliga gruppen brutit mot partistadgarna och tionde partikongressens beslut ”Om partienheten”, som utarbetats av Lenin. Gruppens deltagare var fångna i gamla föreställningar och föråldrade arbetsmetoder. De hade isolerat sig från partiets och landets liv, såg inte de nya betingelserna, den nya situationen. De var konservativa och höll fast vid dogmatiska åsikter i det kommunistiska uppbyggets frågor, klamrade sig envist fast vid föråldrade arbetsformer och metoder, som inte motsvarade utvecklingen till kommunismen. Allt detta bildade grundvalen för deras partiskadliga ställningstagande. De försökte dra partiet tillbaka, förkasta det som livet hade fött och som gynnade sovjetsamhällets utveckling och var till gagn för hela det socialistiska lägets intressen.

I CK-plenums beslut hette det: ”I in- och utrikespolitiska frågor är de sekterister och dogmatiker, som har en pedantisk, steril inställning till marxismen-leninismen. De kan inte förstå, att under nuvarande förhållanden den levande, aktiva marxismen-leninismen och kampen för kommunismen kommer till uttryck i förverkligandet av 20:e partikongressens beslut, i en orubbligt genomförd politik för fredlig samlevnad, för vänskap mellan folken och för allsidigt stärkande av det socialistiska läget, i bättre ledning av industrin, i kamp för allsidigt uppsving i jordbruket, för överflöd av produkter, för omfattande bostadsbygge, för större rättigheter åt unionsrepublikerna, för de nationella kultureernas blomstring och för allsidig utveckling av folkmassornas initiativ.”

Centralkommitténs juniplenum konstaterade, att den partiskadliga gruppens verksamhet var oförenlig med det kommunistiska partiets leninistiska principer. Inför de ovederläggliga fakta som avslöjades på plenum erkände gruppens medlemmar, att deras fraktionsverksamhet var skadlig för partiet och försäkrade att de skulle underordna sig partiets beslut.

Plenum uteslöt Malenkov, Kaganovitj, Molotov och Sjepilov ur CK och CK:s presidium.

Bulganin fick sträng tillrättavisning och varning. Han lovade att rätta sina grova fel och aktivt kämpa för partiets linje. Men livet visade, att han inte uppfyllde sitt löfte och inte berättigade det förtroende man visade honom som medlem av CK:s presidium. Därför entledigade CK senare Bulganin från posten som medlem av presidiet för SUKP:s CK. Redan tidigare hade han blivit entledigad från posten som ordförande för Sovjetunionens ministerråd.

I samband med att Pervuchin och Saburov intog en felaktig och vacklande ställning under kampen mot den partiskadliga gruppen och först på CK:s plenum erkände sina fel och tog avstånd från gruppen, överfördes Pervuchin från medlem till suppleant i CK:s presidium, medan Saburov uteslöts ur presidiet.

Centralkommitténs avslöjande och fördömande av den partiskadliga fraktionsverksamhet, som bedrivits av Malenkov, Kaganovitj, Molotov och Bulganin samt även Sjepilov, vilken anslutit sig till dem, stärkte ytterligare partiets leninistiska enhet och var en ny seger för dess generallinje, en seger för den skapande marxismen-leninismen. Partiet och hela sovjetfolket godkände enhälligt plenums beslut. Kommunisterna och partilösa fördömde beslutsamt deltagarna i den partiskadliga gruppen, som hade isolerat sig från partiet och massorna och nu stod ensamma. Kommunisterna, alla sovjetmedborgare fylkade sig ännu närmare kring den leninistiska centralkommittén för att framgångsrikt förverkliga 20:e partikongressens historiska beslut.

Under kampen mot avvikelserna från marxismen-leninismen, mot alla kränkningar av de leninska principerna för ledningen, blottade partiet allvarliga brister i det politiska partiarbetet i sovjetarmén och sovjetflottan. Det visade sig, att Zjukov som försvarsminister hade brutit mot de leninistiska principerna för ledningen av Sovjetunionens stridskrafter. Han tog sikte på att inskränka parti-

organisationernas, de politiska organens och militärrådets verksamhet och avskaffa partiets, centralkommitténs och sovjetregeringens ledning och kontroll över stridskrafterna. Under Zjukovs personliga medverkan begynte man i sovjetarmén odla kult kring hans person, och hans roll i det stora fosterländska kriget överdrevs omåttligt. Därmed förvrängdes krigets verkliga historia. Man förringade sovjetfolkets ansträngningar, stridskrafternas heroism, kommunisternas och de politiska medarbetarnas roll och de sovjetiska härförarnas krigskonst. Man förringade det kommunistiska partiets ledande och inspirerande roll.

Centralkommitténs plenum i oktober 1957 fördömde i resolutionen ”Om förbättring av partiets politiska arbete i sovjetarmén och sovjetflottan” de grova kränkningarna av de leninska principerna för ledningen av stridskrafterna och uteslöt Zjukov ur de ledande partiorganen.

Plenum underströk den avgörande betydelse, som det kommunistiska partiets ledning har för uppbygget av landets stridskrafter. I plenums resolution hette det, att den främsta källan till sovjetarméns och sovjetflottans styrka är att det kommunistiska partiet är deras organisatör, ledare och fostrare. En viktig roll för stärkandet av stridskrafterna spelar jämte befälet, som har den fullständiga befälsrätten, även militärråden, de politiska organen och partiorganisationerna i armén och flottan, vilka orubbligt och konsekvent skall förverkliga det kommunistiska partiets politik. Plenum anvisade åtgärder för att stärka partiets politiska arbete i sovjetarmén och sovjetflottan.

Sista ronden

Efter att den ”partiskadliga gruppens” lidit nederlag upphörde Malenkov att ta del i den fortsatta striden – han nöjde sig med den reträttplats som han tilldelades (kraftverkschef i Kazakstan). Den andra ytterligheten representerades av Molotov – han utnämndes till ambassadör i Folkrepubliken Mongoliet – som fortsättningsvis bombarderade centralkommittén med brev där han kritiserade partiledningen. Detta fortsatte till den 22:a partikongressen (1961), då han uteslöts ur partiet, varefter han krävde att få tillbaka sitt partimedlemskap.

Martin Fahlgren (första version i juni 2006, reviderad och utökad i augusti 2007)